

Istorijska zavera

U balkanskim državama danas živi oko milion i po Cincara

Tragajući za izvornim objašnjenjem zašto je jedna žena, koju sam video sad već daleke 1976. godine na pijaci u Radovišu, gradiću u istočnoj Makedoniji, istetovirala krst na čelu, susreo sam se enigmom zvanom Cincari. Zapitkivanja, razgovori i istraživanja toga detalja, koji je vrlo česta pojava samo kod pripadnika toga naroda, odvela su me u jedan običan ali neverovatno tajanstveni svet. U svet koji jeste i nije, u svet koji je bio i više ga nema, u svet koji može da vaskrsne u obliku u kojem se negde i nekada pojavio.

I taman kad sam mislio da je priča okončana, da je mastiljavi krst na čelu one žene odgonetnut, pozvali su me neki ljudi na neku skromnu i čudnu svetkovinu. U centru Skoplja, u onda elitnom i prvom kafiću "Kafe gril", stotinak ljudi i žena nešto je proslavljalo. Posle uvodne tugaljive pesme, podržavane mističnom igrom svih prisutnih, jedan kolega, redak znalac balkanskih naroda, kratko mi je došapnuo: "Eto, to su pravi potomci Cincara". Činjenica da sam među slavljenicima video mnoge poznate Skopljanke, Makedonce, iznova je u meni upalila želju da se Cincarima vratim na jedan studiozniji način. Imao sam sreću da te nezaboravne večeri sretnem i jednog "unikatnog" Cincara, gospodina Dina Kuvatu alias Dimu Dimčevskog.

Iz tog bavljenja ovim čudnim i neponovljivim stanovnicima Balkana, koji se proređuju velikom brzinom, nastala je i ova skromna priča o Cincarima.

Njihova zagonetna pojava, meteorski uspon i neprimetni pad u zaborav balkanske vetrometine, dostojni svekolikog zanimanja naše civilizacije, jer se istinsko dotrajavanje Cincara odvija pred našim očima. Ako je suditi po činjenicama, ovaj nadasve zanimljiv narod čeka neumitna sudbina Hazara. A da apsurd bude potpun, takvoj sudbini kumuju sami Cincari, Vlasi, Aromuni... ili kako se već sve ne zovu...

Na širem prostoru Balkana danas ih sasvim pristojno egzistira oko milion i po (mada nije greška taj broj pomnožiti sa dva), što takođe protivureči gornjoj konstataciji, inače izrečenoj od jednog "čistog" Cincara koji se, kako sam kaže, uzaludno opire neobjašnjivoj sudbini svog naroda.

U tektonskim, etničko, političkim, nacionalnim i teritorijalnim poremećajima, koji su zadesili Balkan, preko noći se oglašavaju svi koji smatraju da su narod i da kao takvi moraju da imaju svoju državu. Bezglasni jedino ostaju Cincari koji, videće se kasnije i zašto, zaista imaju pravo, ako ne na državu ono sigurno na nekakvu autonomiju u delu Balkana gde ih ima dovoljno za organizovano samospasavanje.

Razume se, bez pretenzije advokatisanja, ispričaćemo priču o narodu koji izumire, a čiji su predstavnici, kroz vekove, pa i danas, nezaobilazni u procesu nastajanja i trajanju gotovo svih balkanskih država, pa i naroda. Ova konstatacija nije preterana, i kamo

sreće da je to učinio jedan od hiljade "rođenih" Cincara, onih koji danas službuju u značajnim institucijama balkanskih zemalja, i koji se, kakve li nacionalne ironije, stide i odriču svojeg, zaista slavnog porekla.

Istina je, istorijom Cincara bavili su se mnogi predstavnici ovih nenadmašnih stočara, kao i naučnici iz najbližeg susedstva, ali uglavnom u dnevno-političkoj, a ne u istorijskoj funkciji. Sami Cincari, verovatno s namerom da zasluže mesto u njoj, pisali su cincarsku istoriju bukvalno kopirajući vizantijske istorijske spise, neretko poistovećujući stanovnike balkanskih prostranstava sa Cincarima. "Istorija Arm Makedonaca" (Bukurešt, 1904. godine), rumunskog autora Jona Arginteanua je gotovo paradigma za nakaradno istraživanje porekla Cincara. Ako je nešto istinito i vredno u toj obimnoj studiji gospodina Arginteanua, to je svakako obimna bibliografija, na kojoj inače on temelji svoju "slavnu istoriju" Cincara.

Zaista, sa retkim izuzecima, svi koji su se latili pera da opišu Cincare radili su to kako bi dokazali da su ovi zapravo deo "njihovog" naroda, a nikako autentična pojava na ovim prostorima. Uostalom, dovoljno je videti "cincarski opus": rumunskih, bugarskih, makedonskih, srpskih i albanskih naučnika, etiologa, folklorista i istoriografa pa shvatiti da su Cincari sve samo ne ono što su zaista.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (2)

Zatiranje roda

Malo je poznato da su predstavnici Cincara samostalno nastupali na mirovnim konferencijama u Londonu, Berlinu i Versaju

Nije da se Cincari nisu oglašavali tražeći od Međunarodne zajednice da se postepeno pozabavi njihovim "pitanjem", ali su uvek činili, načinom i sredstvima neprimerenim za balkanske uslove. Kao po pravilu, učeniji i obrazovaniji od podanika matične države, u kojoj su se prirodom posla trajno nastanili, Cincari su pribegavali "diplomaciji činjenica", koja nažalost, nikad nije urodila plodom.

Malo je poznato široj balkanskoj javnosti, pa i većini Cincara, da su njihovi predstavnici samostalno nastupali na mirovnim konferencijama u Londonu, Berlinu i Versaju, i da su od preuređivača Balkana tražili teritorijalnu i drugu autonomiju. Izvesno je samo da su uvek ostajali kratkih rukava.

Postojani u naumljenom, oni samosvesniji Cincari, nikada nisu prestajali sa postavljenjem "cincarskog pitanja" na međunarodnoj sceni. I ma koliko bilo čudno, istina je da su se u poslednje dve decenije obraćali svim merodavnim institucijama i

konferencijama, ali su uvek izostavljani sa dnevnog reda, što će reći izvan evrobalkanske stvarnosti.

Radi ilustracije ovde ćemo pomenuti samo zasedanje KEBS-a u Madridu, Evropskog parlamenta i Pravne komisije Evropske ekonomske zajednice, te Beogradski samit ministara spoljnih poslova balkanskih zemalja, na kojima su predstavnici Cincara predočavali argumente o svojoj autentičnosti i posebnosti na Balkanu.

U svim tim pismenim zahtevima oni nisu, kako se to može pretpostaviti, zahtevali nešto što je neostvarivo. Naprotiv, "opružali su se prema guberu", odnosno strogo su vodili računa da svojim zahtevima ne naruše integritet prostora države u kojoj su se igrom sudbine trajno nastanili. Njihova argumentacija ni u jednom slučaju nije i ne može da povredi nacionalna, verska i ostala osećanja drugih. Ono što su tražili retko je kakva komisija ili institucija mogla da pobije, ali su svi pozvani arbitri previđali uredno dostavljen zahtev.

Dovoljno je, na primer, videti sadržinu pisma upućenog šefovima diplomatija balkanskih država (1986. godine), pa shvatiti da je reč o logičnom zahtevu, prosto prirodnom pravu da se traži ono što su tražili. A tražili su da im se u balkanskim zemljama, u kojim u popriličnom broju žive, dozvoli minimalna kulturna autonomija: štampanje knjiga, publikacija i listova na cincarskom jeziku, da se u programima radija i televizije uvedu emisije na cincarskom jeziku, u trajanju od 20 do 30 minuta dnevno, da mogu da registruju sopstvena kulturno-umetnička udruženja za negovanje folkloru i običaja, da se organizuje dopunska nastava na cincarskom jeziku u onim naseljima gde je velika koncentracija Cincara.

Genezu "totalne zapostavljenosti" cincarskog pitanja na Balkanu treba tražiti u međunacionalnim političkim i teritorijalnim trvenjima, koja ni u jednom trenutku nisu pogodovala, ne samo razrešenju, nego ma i kakvoj pomisli pokretanja "cincarskog pitanja". Naime, kako god da je Balkan bio uređen i podeljen, Cincari su uvek ostajali razdeljeni i podvojeni.

Oni koji su morali da vode računa o tome najčešće su, u svojstvu visokih diplomatskih predstavnika, brinuli brigu za druge narode i države.

Često velikim silama nije išlo u prilog da teritorijalno uređenje Balkana, opterećuju, za njih, nevažnim cincarskim pitanjem. S druge strane, sami Cincari, koji su bili u vrhu vlasti, u svim balkanskim državama, opšti interes matičnog naroda podređivali su ličnom, stalno se izgovarajući da "valja sačekati neku sigurniju priliku".

Takva prilika, na žalost, još nije dočekanu, i verovatno da nikada neće ni biti, jer poslednje usitnjavanje Balkana i najava nove njegove integracije, Cincare pomera još dalje od želje da svoju autentičnost potvrde bilo kakvom autonomijom.

Istina, mnoge potomke viđenijih Cincara, a i one koji su danas na položajima u mnogim zemljama sveta, nije napuštala samosvest o nužnosti humanijeg zbrinjavanja potomaka slavnih moskopoljskih predaka. Da je tako pokazuju i novoformirana društva i udruženja, pokretanje specijalizovanih časopisa i održavanje kongresa i drugih skupova Cincara,

naročito u zemljama Zapadne Evrope, SAD, Kanadi i Australiji, gde su se, u potrazi za "hlebom" poodavno odomaćili.

Logično pitanje: zbog čega je do buđenja samosvesti kod Cincara, rasutih po svetu, došlo sa zakašnjenjem od najmanje jedan vek, ima i logičan odgovor. Naime, čak i na Zapadu gde nema nikakve zabrane okupljanja na etničkoj ili nacionalnoj osnovi, Cincari su podlegli sindromu "genetske lojalnosti", zemlji u kojoj su zasnovali porodično ognjište.

Na drugoj strani stoji činjenica da su mnogi, vrlo brzo, razume se radom i znanjem, dospevali u privilegovane krugove dotičnih zemalja (gde su stizali do ministarskih i premijerskih fotelja), i izvorno bili upućeni u globalnu strategiju politike te zemlje ili određenog geopolitičkog bloka. Upravo takvi pojedinci prvi su shvatili izlišnost bilo kakvog pokretanja "cincarskog pitanja", naročito u eri dosadašnjih, najčešće krvavih preuređenja njihove postojbine, Balkana. Ti isti pojedinci su prvi zaključili, a potom i svojim sunarodnicima utuvljivali istinu daje spas od zatiranja cincarskog roda u nametanju pitanja etničke i kulturne autonomije, a ne pitanje stvaranja posebne države, čemu inače otvoreno streme pripadnici nacionalnih manjina nekih naroda u nezavisnim balkanskim državama.

Valja odmah reći da je istorija Cincara lišena činjenica o njihovom prapočetku, što se, sa malim izuzecima, odnosi i na ostale balkanske narode. Ti podaci su ili zatureni ili krivotvoreni, tako da je danas zaista teško utvrditi korene Cincara.

Najrevnosniji u "naučnom" opusu cincarske istorije bili su Grci i Rumuni, prvi s ciljem kako bi dokazali da je njihovo poreklo grčko, a drugi da je pogrešno korene Cincara tražiti na jugu Balkana. Zanimljivo je da se dokazi jednih i drugih među sobom potiru, ali i jedni i drugi funkcionišu do dana današnjeg. Grčku stranu, obimnim studijama brane: Mihail Hrisohu, E. Kurilas, Spiros Papageorgiju i Antonios Karamopolus. Svi oni polaze od teze da su Cincari, ili Kucovlasi, kako ih još nazivaju, starosedeooci sa grčkih planina, bili romanizovani tokom dugogodišnje vladavine rimske imperije.

U knjizi "Vlasi i Kucovlasi", koja je objavljena 1909. godine, oficir grčke armije Mihail Hrisohu tvrdi da su Cincari starosedeooci sa Pinda i iz Tesalije, te da su služeći u rimskim legijama, najčešće kao stražari, na putevima planinskih prevoja, vremenom poprimili karakteristike svojih poslodavaca. Njegova teza se oslanja na imenima toponima u tim krajevima ali i na činjenici da je cincarski jezik mešavina starosedelačkog i latinskog.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (3)

Čuvari drumova

Cincari se ozbiljno naljute ako ih neko, makar i omaškom, nazove Vlasima

Tezu o grčkom poreklu Cincara, koju je u knjizi "Vlasi i Kucovlasi" izneo Mihail Hrisohu, proširuju njegovi savremenici Efros Kurilas i Spiros Papageorgiju. Oni odbacuju svaku pomisao da su Cincari poreklom iz Dakije, odnosno iz Rumunije. Obojica tvrde, doduše bez valjanih argumenata, da je reč o epirskim starosedecima, koje su Rimljani romanizirali, nametnuvši im jezik i mnoge običaje.

Još jedan Grk, akademik Antonis Keramopulos, odbacuje teorije da su Cincari dovedeni iz Italije, da su poreklom Dako-Rumuni i dokazuje da je reč o latiniziranim malim trakijskim narodima. Keramopulos će najviše biti upamćen po analizi jedne stare legende, one koja govori da su Cincari zaista starosedeci sa grčkih planina te da su revnosno služili mnoge careve rimske imperije. Legenda je iz vremena cara Adrijana (117-137 godine) i govori o generacijskoj regrutaciji "rezervista" za potrebe rimskih careva na Balkanu. Oni su se vremenom bili toliko izveštili u branjenju carskih drumova da su postali sastavni deo čuvenih rimskih i kasnije vizantijskih legija. Ti rezervisti su zapravo starosedeci koji su za komandante imali čiste Rimljane, Latinjane, koji su im tokom višegodišnjeg službovanja nametnuli svoj jezik i neke običaje, netipične za Cincare.

Elem, kaže dalje legenda, koju je prvi zapisao vizantijski hroničar Simokata, u jednom pohodu vizantijske vojske osujećena je jedna važna vojna aktivnost samo zato što su pogrešno protumačene reči običnog redova, poreklom Cincara.

U njegovoj blizini spotakla se jedna natovarena mazga, a on je, misleći na (verovatno) dragoceni tovar na njenim leđima povikao: "Torna, torna, fratre", što otprilike na cincarskom znači "prevrte se tovar (samar)". Vojnici su te reči razumeli kao naredbu: "Vraćaj se, vraćaj brate" - na latinskom "torna fratre" znači "vrati se brate" i panično se dali u bekstvo.

Prvi tragovi prisustva Cincara na tlu Balkana zabeleženi su u srednjem veku, na prostorima Epira, Tesalije i jednog dela Makedonije, na teritorijama kod nas poznatim kao Megalovlahija ili Stara Vlaška. Pitanje odakle su tu prispeli i dalje ostaje bez odgovora. Teza istoričara, da svi narodi vode poreklo od nekog antičkog naroda, pa dakle i Cincari, gubi smisao pred teorijom etnogeneze, odnosno postanka naroda.

Upravo zbog toga, poreklo Cincara mora se posmatrati u sklopu nastanka svih ostalih Vlaha, bez obzira na drugu jednu činjenicu, da su svi Cincari Vlasi, ali da svi Vlasi nisu Cincari. Kad smo kod ovoga jesu ili nisu, treba naglasiti da se Cincari ozbiljno naljute kad ih, makar i omaškom nazovete Vlasima. Svi oni smatraju da su u svakom pogledu za koplje ispred svojih srodnika ili sunarodnika, svejedno.

Razume se, bez da budu pitani, odmah će vam obrazložiti da im pravo na takvo visoko mišljenje o sebi daje čistoća cincarske krvi. Naime, istina je da su Cincari jedan od retkih naroda na Balkanu sa kojim se krvno nisu vezivali pripadnici drugih naroda. Istovremeno, i ma koliko to bilo čudno ova pojava je prepoznatljiva i deo njihovog karaktera. Upravo u toj osobini treba tražiti njihovo konstantno stapanje sa narodom sredine u koju su se trajnije nastanjivali.

Analizom etnografskih podataka naučnici su utvrdili da je u kasnoantičkom dobu pod vlaškim imenom egzistirao jedan istočnoromanski narod, koji se vremenom raslojio i razišao na razne strane. Potomcima tih kasnoantičkih Vlaha smatraju se današnji Rumuni, Moldavci, Cincari, Vlasi istočne Srbije, istarski Cici i ukrajinski Huculi.

Natezanje oko izvornog porekla imena Vlaha još traju, ali većina lingvista smatra da je ono keltskog porekla (Volk, Vola, Vels). Naime, utvrđeno je da su keltski Volci nastanjivali dobar deo srednje Evrope, severnu Panoniju i Karpate, a analogno tome njihovim potomcima smatraju se romanski Vlasi.

Naučnici takođe smatraju da su Sloveni naziv Vlah preuzeli od Germana i da su ga docnije primenjivali za sve romanske narode. Takva teza ima potvrdu u navodnoj činjenici da Vlasi sebe nikad nisu nazivali tim imenom. Da to nije tačno pokazuje celokupna istorija Cincara. Bez obzira na raslojavanje i podvajanje, oni su sa sobom nosili svoje ime i po njemu bili svuda prepoznavani kao Vlasi, odnosno Cincari.

U svom epohalnom delu o Cincarima na Balkanu Dušan J. Popović na jednom mestu piše: "Odgovor na pitanje šta treba razumeti pod rečju Cincarin, nije tako jednostavan. Cincarin je po poreklu Ilir ili Tračan, sasvim retko Sloven, po jeziku Roman, po veri pravoslavan, a po kulturi, bar u varošima, Grk, po zanimanju stočar, trgovac ili zanatlija; sve ostalo kao njegovo ime, prezime, nacionalno osećanje, državlanski položaj, sasvim je neodređeno... Glavna karakteristika Cincara je neodređenost. Njihov rodonačelnik u našem modernom društvu, piše Popović, jeste Hristover Žeferović.

To je onaj Žeferović, turski podanik, autor i ilustrator prve naše moderne štampane knjige, rodом iz Dojrana, ali sa "jakim grekomanskim primesima, gotovo grecizirani Jugosloven, koji nije nikada ni savladao crkvenoslovenski jezik, kao ni jezik ruske ni naše redakcije, nego je pisao ili grčki ili nekom neobičnom mešavinom knjiških kovanica i raznih narečja našeg Juga... Dakle obuhvatao je Grke i Srbe, i Bugare, i Arbanase, i Cincare, i Rumune.

Parnica za Riplija

Politika je 20. februara 1936. godine objavila tekst o "Najmeđunarodnijem" sudskom slučaju a čiji je glavni akter bio upravo bliski rođak pominjanog Kristofora Žeferovića. Reč je o parnici Grka Spiridisa. On je bio italijanski podanik, rođen u Turskoj, nastanjen u Kini a tužio je britanskom sudu britansku opštinu što mu je oduzela ranije dato mu pravo da spravlja škotski viski od japanskog alkohola u jednoj francuskoj destileriji. U sporu ga je, kako piše Politika, zastupao američki advokat a njegove reči sudu je prevodio jedan Rus. Spiridis je dobio spor. Reč je dakle o Cincarinu.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (4)

Konfuzija o poreklu imena

Oskudni istorijski izvori daju Cinarima i Makedoncima pravo na romantične pretpostavke o sopstvenom poreklu

Dodatnu konfuziju u odgonetanju porekla vlašskog imena stvaraju naučnici iz zemalja koje Cincara iz ovog ili onog razloga svojataju. Sami Cincari odobravaju tezu koja kazuje da su balkanski podunavski Vlasi nastali nezavisno od Cincara - jedni od romanizovanih Dračana, a drugi romanizovanjem tračkih i ilirskih plemena. Interesantno je naglasiti da je ova teza postavljena bez fakta i njen cilj je, u stvari, da se Cincari otarase napadnog rumunskog (i svakog drugog) tutorstva.

Jedan od pokušaja oslobađanja tutorstva jeste i lansiranje teorije da su Cincari direktni potomci antičkih Makedonaca, dakle da potiču od Aleksandra Velikog. To je naravno, daleko od istine, naučne i istorijske. Insistiranjem na tom poreklu, Cincari su dodatno iskomplikovali odgonetanje sopstvene geneze. Naime, sa sličnim tezama izlaze i Makedonci vmrovskeg opredeljenja (i ne samo oni) koji, kao što je poznato, sa Cincarima nemaju veze, bar što se porekla tiče.

Oskudni istorijski izvori i jednima i drugima daju pravo na romantične pretpostavke o sopstvenom poreklu, ali sve to dodatno komplikuje odgonetanje enigme: ko su Vlasi, a ko Cincari. Odakle potiču i jedni i drugi. Svako pozivanje na Filipa Drugog Makedonskog i njegovog slavnijeg sina Aleksandra više je smišljen potez, plansko distanciranje od ostalih Balkanaca, nego put ka odgonetanju spomenute enigme.

U svojoj zanimljivoj knjizi "Vlasi na Balkanu" Vangel Trpkovski Trpku, objašnjava poreklo Cincara i vešto protura tezu da je i Aleksandar Veliki Makedonski, poreklom Vlah. Trpku, naime, tvrdi da je četvrta žena Filipa Makedonskog, Olimpija (Mirtale), majka Aleksandra Velikog, poreklom epirska princeza iz plemena Molosi, od kojeg navodno vode poreklo i balkanski Vlasi. Svoju tezu Trpku temelji na teoriji da su Vlasi potomci malih naroda Amaolosa i Vesa, koji su živeli upravo u planinskim bespućima južnog Balkana.

Sa sličnom tezom, da je Aleksandar Makedonski predak današnjih Makedonaca, izašao je pre neku godinu u svojoj knjizi "Istorija Makedonije od davnina do danas" i dr Vasil Tupurkovski, tvrdeći da je njegov otac jedan od kraljeva starog plemena Makedoni, koje je živelo na teritoriji današnje Grčke.

Najraniji istorijski podatak o Vlasima vezan je za stari ruski letopis "Povest vremjonih ljet", koji je pisan u dvanaestom veku, a čija se sadržina odnosi na 898. godinu. Letopisac podrobno opisuje dolazak i osvajanje Panonije od strane Mađara i, pri tom, sasvim konkretno pominje Vlahe. "Dođoše Ugri (Mađari) sa istoka i ustremiše se preko velikih gora i počeoše ratovati protiv Vlaha i Slovena. Ranije tu stanovahu Sloveni, a Vlasi zauzauše zemlju slovensku".

Bez obzira na to što je vremenska distanca između događaja i njegovog opisa velika, ovaj podatak iz ruskog letopisa daje osnovu za detaljniju analizu odnosa između

Slovena i Vlaha, tim pre što očigledno istorijska simbioza između ova dva naroda ima potvrde u njihovom do danas očuvanom biću.

Zanimljivo je da mnogo ranije, u 6. veku, grčki pisci Prokopije i Teofan pominju cincarsku etniku. Pet vekova kasnije ovom materijom su se bavili i vizantijski putopisci Kekaumen i Benjamin Tudela.

Kekaumen, tesalijski vlastelin, Grk jermenskog porekla, koji je živeo u 11. veku u "Strategikonu", pišući o događajima kojima je bio savremenik, a često i učesnik, ostavio je dragoceno svedočanstvo o životu Cincara. Interesantno je ovde napomenuti da njegovu građu revnosno zaobilaze mnogi istoričari. U zapisima iz 1066. godine, a povodom bunta Tesalijaca zbog novih carskih nameta, Kekaumen pominje i Vlahe koji su se solidarizovali sa Grcima i Slovenima.

Prema ovom hroničaru, te godine plemići Jovan Grimijani i Grigorije Vamvaka, Grci po narodnosti, u tajnosti su spremali ustanak protiv carske vlasti. Za njihovu nameru je međutim, saznao gospodar Larise, ondašnje tesalijske prestonice, Nikolica Delfin i, kako o zaveri nije mogao da obavesti cara Konstantina Duku, odlučio da stvar realizuje u miru i bez velikih potresa.

Na traženje Delfina da se sastanu i nađu najkorisnije rešenje, Grimijanija i Vamvaka su pristali bez posebnih uslovljavanja. Sastanak je, kako piše Kekaumen, održan u kući bogatog trgovca Berivoja Vlaha. Zainteresovane strane su se dugo prepirale oko toga da li od ustanka odustati ili se, ipak, oružjem suprotstaviti nezasitom caru Konstantinu Duku. Konačno su se dogovorili da ipak dignu ustanak. Organizatori ustanka su uspeali da ubede Delfina da se on stavi na čelo predstojećeg oružanog bunta. Kekaumen je gotovo do detalja zabeležio dijalog između ustanika i starešine Larise.

Upitan šta misli o njihovoj nameri, Nikolica Delfin je ustanicima odgovorio da "naumljeno nije dobro ni pred bogom ni pred carem koji može podići veliku vojsku i sve nas uništiti i to sada pred žetvu".

Savesni "gradonačelnik" Larise se pri tom posebno obratio predstavnicima Vlaha, upitavši ih gde su im žene i deca. Ovi su mu odgovorili:

- U planinama Bugarske.
- Pa zar se ne plašite od tamošnjih stanovnika, koji ih mogu opljačkati kad čuju za ustanak, a sigurno su privrženi caru? - pitao je Delfin.

Pitanje je, izgleda, bilo na mestu i pogodilo je vođe ustanika u najosetljivije mesto. Oni su posle kratke prepirke odustali od bunta. Nema sumnje da se Kekaumenova priča kasnije mnogo puta kroz istoriju ponavlja, jer je nedvosmisleno utvrđeno da su sve aktivnosti "gradskih" Cincara zavisile uglavnom od procene pozicije ovih koji su sa stadima boravili po bespućima balkanskih planina. Ovde još valja reći da je, na insistiranje Grka, ustanak ipak bio podignut, i da je to cara primoralo da smanji nesnosne dažbine.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (5)

Krst protiv "danka u krvi"

Epirski i tesalijski Cincari obeležavali su decu krstom, od kojeg su zazirale i najkrvoločnije Osmanlije

Jedan neobično značajan narod u istoriji balkanskih naroda i zemalja, usudom sudbine, sebičnošću okruženja i sopstvenom krivicom, polako ali sigurno, tu pred našim očima doživljava sudbinu Hazara. Ova priča o Cincarima samo je skromni doprinos pokušajima samosvesnih i nepokolebljivih potomaka slavni balkanskih nomada da se, ako ne spreči ono, barem uspori nestajanje naroda bez kojeg današnji Balkan ne bi bio ono što jeste.

Zapisi vizantijskih hroničara Kekaumena i Benjamina Tudela višestruko su značajni za razumevanje i proučavanje cincarske istorije. U njima je, na primer, prvi put pomenuto ime jednog Vlaha Berivoja. Istina ime je slovensko, ali kao što će se videti kasnije, kroz istoriju, vlaška imena su obrazovana dodavanjem nastavka na slovensku osnovu, kao na primer: Vladoje - Vladul, Negoje - Negul, Radoje - Radul...

U Zlatnoj "buli" vizantijskog cara Vasilija II, koji se do trona izdigao iz carske konjušnice, naređeno je da "cincarski elementi" padnu pod jurisdikciju Ohridske arhiepiskopije. Ova "bula" je pronađena u manastiru Zermas, sa još jednim dokumentom i u njoj se pominje ime jednog Cincara. Naime, u dokumentu piše da je 1164. godine manastir podigao Vlah Joan Nikolau iz obližnjeg naselja Linotope. I u jednoj naredbi Mihaila II, despota Epira, 1236. godine stoji da su Cincari bili oslobođeni uobičajenih dažbina.

U turskim zapisima iz 13. i 14. veka, a koji se odnose na vojne pohode, Cincari se spominju da naseljavaju čak Karpate. Idući sa turskom vojskom kao martolozi, devendžije, kiridžije ili kao vojnici, Cincari su prelazili preko Dunava. Ovaj podatak,

svakako, objašnjava njihovo prisustvo u Dakiji (današnja Rumunija). Dosta pometnje u poreklo i kretanje Cincara unosi i dokument iz koga se vidi da je 1453. godine iz Konstantinopolja u Makedoniju bilo proterano 12.000 uglavnom Cincara i Slovena. Druga velika seoba dogodila se za vreme sultana Murata II negde oko 1635. godine, ali u drugom smeru. Iz Epira i Tesalije mobilisani su i u Carigrad odvedeni mnogi za rat sposobni Cincari.

Neki istoričari tvrde da su potomci Cincara sa Epira i Tesalije bili okosnici vojske, koja se pod komandom Osmanlija, borila u ratovima sa Persijancima, odnosno da su oni bili glavni jurišnici zloglasnog janinskog Ali paše Tepelina. Pripadnici ove vojske verovatno su bili prvi janičari, regrutovani iz redova nomadskih, cincarskih rodova iz pomenutih planinskih oblasti.

Iz toga perioda, smatraju etnolozi, potiče i specifično tetoviranje krsta na čelu. Naime, da bi zaštitili svoju decu od prikupljanja "danka u krvi", epirski i tesalijski Cincari su decu obeležavali krstom, od kojeg su zazirale najkrvoločnije Osmanlije.

Tetoviranje krsta na čelu započelo je kod muške dece pa se kasnije proširilo i na ženski porod. Zanimljivo je da se danas uopšte ne može sresti muškarac sa istetoviranim krstom, ali da u Makedoniji možete vrlo često sresti tako "obeležene" žene. U traganju za odgonetanjem ove pojave, u Makedoniji može da se čuje priča da su u 19. veku mahom krstovi tetovirani između obrva lepih devojaka.

Priča se da ih je samo tetovirani krst na čelu spasavao od osmanlijskih nasilnika. Kasnije, u 20. veku, mnoge mlade cincarske devojke, smatrajući da je krst na čelu poseban ukras, nastavile su sa ovom tradicijom. Upravo zbog toga i danas u Makedoniji mogu da se sretnu žene iznad 60 godina koje na čelu imaju istetoviran krst.

Za razliku od Slovena sa kojima su najčešće delili životni prostor, Cincari nemaju političku istoriju, jer nikada nisu imali svoju državu i svoje vladare. Ono što se, uslovno može nazvati cincarska teritorija, zapravo su etnografski zapisi i prikazi njihovog, po mnogo čemu specifičnog, načina života. Na osnovu tih zapisa jasno može da se zaključi da su Cincari "večni balkanski nomadi", pastiri bez uzora i premca na ovim našim prostorima.

Pratežnja Cincara da ostanu ono što su, odnosno, da se po svaku cenu razlikuju od sredine u kojoj su obitavali, učinila ih je posebnim i lako prepoznatljivim, bez obzira na to gde žive. Iz takve težnje proizašle su mnoge njihove osobenosti, psihofizičke, karakterne i druge.

Vlaško pravo

Silazeći sa planina u gradove, Cincari će vrlo brzo shvatiti da je transport robe jedan od najunosnijih poslova

Baveći se u početku pretežno uzgajanjem sitne stoke, Cincari su redovno naseljavali visoke planinske predele Balkana i tamo osnivali posebna naselja (bačije, katune, kalive, stanove). U njima su provodili najveći deo godine i stvarali ono što im je kroz čitavu istoriju obezbeđivalo autonomiju, kakvu nisu imali drugi porobljeni balkanski narodi.

Gajenjem ovaca, oni su, vlastima države na čijoj su teritoriji boravili, redovno obezbeđivali važne životne namirnice; vunu, meso, mleko i mlečne proizvode i bez posebnih trzavica ostvarivali privilegovan položaj i mir na porodičnom ognjištu. Bez obzira na to gde bi se zatekli u svojim lutanjima, na Balkanu, u Češkoj, Poljskoj, Ukrajini ili Besarabiji, društveni status im je obezbeđivan takozvanim vlaškim pravom. To pravo je bilo sastavni deo zakona mnogih država, pa i u srednjovekovnoj Srbiji gde su, u Zakoniku cara Dušana, bili zaštićeni poznatim "Zakonom Vlaha". U članu 82. Dušanovog zakonika doslovno stoji:

"U selu u kojem borave Vlah i Arbanas, konak ne smeju tražiti oni koji posle njih dođu".

Unutrašnja organizacija života u katunima priča je za sebe. Oslobođeni svakodnevne prismotre feudalaca i lokalne vlastele, Cincari su živeli u velikim porodicama, bolje reći rodovima, i sami birali vrhovnog starešinu. Bez obzira na to koju je titulu nosio: knez, vojvoda, primučur, čelnik, čehaja ili đaja, starešina je istovremeno bio nosilac sudske i izvršne vlasti, i neprikosnoveni autoritet za sve članove porodice, roda, katuna ili vlaške opštine.

Starešina je bio biran najčešće po moralnim kriterijumima i on je delio teritorije za napasanje stada, kontrolisao prodaju svih proizvoda, odgovarao za prikupljanje i isplatu obaveznih dažbina vlastima dotične države. U njegovoj nadležnosti je bilo sve ono što je bilo ključno za nesmetano življenje i opstajanje na zaposednutoj teritoriji. O pravednosti izabranih starešina najbolje govori podatak da do pojave zloglasnog janinskog paše

među cincarskim plemenima na Olimpu, Pindu, Gramosu, Plačkovici i Jakupici nije bilo nikakvih nesporazuma.

Svake zime starešine su se okupljale i većale po nekoliko dana o podeli pašnjaka za sledeću sezonu. Kvalitet i površina pašnjaka dobijani su na osnovu veličine stada i udaljenosti katuna od njih. U predanjima je ostala priča da nikad u cincarskoj istoriji nije narušena teritorijalna podela pašnjaka. Shodno tome, kod njih nikada nije zabeleženo ubistvo zbog međe uli učinjene poljske štete.

Starešine plemena su bili neprikosnoveni gospodari cele zajednice. Oni su vršili podelu poslova, određivali red i vreme ženidbi i udaja i bili odgovorni za razrešenje svih nesuglasica u samoj porodici, ali i u sporovima između članova dva roda.

Uporedo sa intenzivnim gajenjem ovaca Vlasi su u početku samo za svoje potrebe uzgajali i konje. Vremenom oni će se sasvim približiti onima koji su živeli u podnožju planina, odnosno u gradovima. Noseći svoje proizvode na pijace vrlo brzo će shvatiti da je transport robe vrlo unosan posao i Cincari postaju kiradžije na dobrom glasu. O transportnim cincarskim karavanima najraniji zapis srećemo kod vizantijskog hroničara Skilice. Opisujući ustanak makedonskih Slovena 967. godine, Skilica na jednom mestu piše:

"Odmah na početku ustanka Samuilovog brata Davida su na putu iz Kostura za Prespu ubili neki Vlasi, putnici".

Imajući u vidu da su putovali Vlasi kiradžije, može se zaključiti da su ga ubili upravo oni.

Rumunski etnolog i putopisac dr K. I. Istarti je 1911. godine u Makedoniji zabeležio priču o izvesnom Janku Dominiju iz Ohrida koji je početkom prošlog veka bio najpoznatiji kiradžija osmanske imperije. Janko je na svojih 150 konja triput godišnje iz ovih krajeva Balkana prenosio harač turskim sultanima.

Isti putopisac je zabeležio da je Janku, najslavniji kiradžija imperije, nesrećno skončao svoj život. Nezgodu se, piše Istarti, dogodila pred zimu 1821. godine. Njegov karavan su presreli drumski razbojnici (ostaci razbojničke družine Ali-paše Tapelana) i oteli najvredniji deo tovara. Kad je gazda Janku, nešto kasnije, stigao u Stambol, Veliki vezir nije poverovao u njegovu priču. Naredio je, "za nauk" potonjim sultanovim kiradžijama, da se Janku javno spali, na trgu, naspram glavne palate.

Na osnovu analogije lako je zaključiti da su velika naselja i cincarski gradovi nicali u podnožju planina na kojima su živela najpoznatija njihova stočarska plemena. Na tlu današnje Albanije formirali su svoju najpoznatiju prestonicu, na daleko čuveno i poznato Moskopolje. Ovde valja pomenuti Kruševo u Makedoniji, koje je, bez ikakvog sporenja, najkompaktnija naseobina Cincara koja se održala do danas.

Upućenost Vlaha i Slovena jednih na druge zabeležena je u već spominjanom ruskom letopisu iz 12. veka. Međutim, ta "saradnja" je najuočljivija za vreme petovekovne vladavine Turaka na balkanskom prostoru. Došavši na Balkan, Turci su bez ostatka zaveli svoje pravo u svim sferama življenja. Prve probleme počeli su da im prave nepopustljivi Cincari. Saživevši se sa svojim poznatim "Pravom Vlaha", oni su odbili da

se povinuju zakonodavstvu novih gospodara. U bezuspešnom natezanju sa nezavisnim gorštacima Turci su izgubili bitku, ali su se poslužili lukavstvom.

Savetnici Velikog vezira potanko su na terenu proučili to "Pravo Vlaha" i otkrili da njegove odredbe neće osujetiti "propise" Porte. Ponudili su Cincarima njihovo "pravo", a da zauzvrat oni daju ono što sleduje ćesaru. Dogovor je brzo postignut, pa su Cincari počeli da plaćaju obavezni godišnji danak.

Za razliku od Cincara, koji su uživali kakvu-takvu autonomiju, raja iz ravničarskih predela trpela je neviđene zulume. Nemoćni da se osvajaču oružano suprotstave, zemljoradnici su masovno napuštali rodna ognjišta i bežali u planine. Razume se, gore su, često i nerado bili prihvatani, pa su pri tom morali iz osnova da menjaju način preživljavanja i stečene navike. Zabeleživši ovu pojavu, koja se vidljivo odrazila na njihov lagodan život, Turci su podvalu brzo otkrili i odmah se dali u žestoku poteru za rajom "preobraćenika".

(Nastaviće se)

Osvajanje gradova

Kad smo kod kiradžija, valja pomenuti one najslavnije među njima. Prvi na toj rang-listi - po broju konja, mazgi i magaraca, te po realizaciji transportne putanje - jeste Goga Dika.

Imao je oko 300 tovarnih grla, a raznovrsnu robu je transportovao između: Skadra, Drača, Tirane, Janine, Larise, Bitolja, Soluna, Sera, Drame, Kavale, Samokova, Sofije i Beograda. Steriju Guta i Hristu Kirca "držali su" relaciju između Sofije, Bukurešta i Konstance na Crnom moru. Toda Beni je bio karavandžija na relaciji Solun - Carigrad. Nikolaki Bala je kontrolisao transport između Soluna i Male Azije, dok je čuveni Škodreanu radio na "domaćem" terenu, na relaciji Skadar - Skoplje i obratno.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (7)

Gramos, prestonica mleka

Sredinom 18. veka Cincari su podigli grad koji je imao 40.000 stanovnika, dve crkve, škole, banku, trgovačke i zanatlijske radnje

U planinama Grčke i Albanije, autonomija Cincara bila je gotovo apsolutna. Nasleđeno pravo nošenja oružja bilo im je dobrodošlo u odbrani vekovne nezavisnosti, kada su gospodari ovih prostora postali Turci. Kako nisu mogli da se suprotstave tom "detalju" iz vlašskog prava, Turci su pribegli lukavstvu: družine oružanih Cincara, poznate klefte, pridobijali su ovlastivši ih da za račun carevine čuvaju trgovačke puteve.

Čuvari drumova, takozvani armatoli, odmah su prozreli osmanlijsko lukavstvo i umesto vernog službovanja, začas su postajali ono što su i bili - oružane i dobro organizovane bande odmetnika. U narodnim predanjima i narodnim pesmama kod svih balkanskih naroda Cincari se pominju kao hrabri junaci, hajduci koji su se posle autonomnih bitki uvek pridruživali organizatorima većih buna protiv Turaka. Srpska istorija puna je primera junačkih podviga Cincara, naročito za vreme slavni srpskih ustanaka početkom osamnaestog veka. Naravno, tom delu cincarskog životopisa vrtićemo se nešto kasnije i podrobnije.

Iskusivši velegradsko življenje i ne mogavši do kraja da se prilagode zahtevima urbane "galopirajuće" civilizacije, tako mnogo različite od njihovog spokojnog planinskog zavičaja, mnogi viđeniji Cincari su mu se brzo vraćali. Upravo jedna grupa takvih "pokajnika", na obroncima, kasnije čuvenog planinskog masiva Gramos u Grčkoj, udariće temelje prvom cincarskom gradu.

U podnožju ugašenog vulkana Funiko, na zaravni okruženoj vrhovima 18 planina, na nadmorskoj visini od 1600 metara, "povratnici" su udarili temelje budućem legendarnom Gramosu. Postupno i planski svoj najpoznatiji katun na Gramosu pretvarali su u naselje dostojno graditelja evropskih carskih prestonica.

Sačuvani zapisi, zapravo zabeležena kazivanja "poslednjih Gramočana", govore da je Gramos sredinom 18 veka imao preko 40 hiljada stanovnika, dve katedralne crkve, posvećene Sv. Đorđu i Svetoj Bogorodici, škole, banku, trgovinske i zanatlijske radnje i radionice, dakle sve što su imala velika i moderna evropska naselja.

Gradom su, bez ikakve zavisti i rivalstva, upravljale glavešine tri najpoznatija roda - Pačura, Pišota i Hadzisteriju. U tome su im svojski pomagali predvodnici manjih poznatih rodova: Statulalj, Lape, Koku i Gala. Zanimljivo je da je svaki od njih imao stado od po desetak i više hiljada ovaca, više stotina koza i konja. Gramos je istovremeno bio i stalno stanište i katun.

Oslobođeni stalnog seljakanja, Gramošani su prvi put dobili priliku da modernizuju svoju osnovnu delatnost. Vrhovni čelnik Pečura je, na primer, baš u Gramosu izgradio prvi mlekovod u istoriji bavljenja stočarstvom, odnosno preradom mleka. Mlekovod (laktadukt) bio je izgrađen od finih porcelanskih cevi i protezao se od katuna Veliki kamen do mestašca Kiufa i bio je dugačak nekoliko kilometara. Mužarima i prerađivačima mleka posao je bio olakšan i doveden do savršenstva. Prvi su pomuzeno

mleko sipali u početni bazen, a drugi ga dočekivali na drugom kraju mlekovoda i odmah raspoređivali i prerađivali.

U to vreme Gramos je bio najpoznatija fabrika mlečnih prerađevina na Balkanu, a istovremeno i veliki izvoznik rasnih konja za jahanje, poznatih bineka. U gradu smeštenom podno snegovitog Gramosa radila je velika vunovlačara, koja je finim vunenim predivom snabdevala mesnu tkaonicu vunenih ćilima i narodne nošnje po kojoj su se Cincari oba pola i svih uzrasta razlikovali gde god bi se pojavili. Iz gramoske fabrike sira, i tkanina, put evropskih dvorova krenuli su prvi koturovi gramoskog "bivenog" sira i prvi vuneni ćilimi i "četvorne čerge".

I kad su se Gramošani sasvim prepuštali blagodetima modernizovanog ovčarskog života, u grad počinju da pristižu odmetnuti turski i albanski feudalci. Dobro naoružani i nezajažljivi u zahtevima, oni su ubrzo miroljubivim Cincarima sasvim zagorčali život.

Najpre su zaveli dodatni porez po glavi stanovnika, a zatim i neke druge, za Cincare neprihvatljive dažbine. S pojavom tada mladog i obesnog Ali-paše Tepelena, koji se žestoko ustremio na mirno stanište Cincara, i njima i njihovom slavnom Gramosu je bilo odzvonilo.

MILE RADENKOVIĆ CINCARI - BALKANSKI HAZARI (8)

Moskopolje grad mermera

Ekonomski i kulturni centar Cincara, smešten u istočnoj Albaniji, sredinom osamnaestog veka, imao je 80.000 stanovnika i 72 crkve

Pod pritiskom svakodnevnog i nepodnošljivog terora obesnog Ali paše Tepelena i njegovih hordi, cincarske porodice, jedna za drugom, počele su da napuštaju svoja mirna porodična ognjišta u Gramosu.

Put srednjeg Balkana krenulo je desetine, a možda i stotine hiljada Cincara sa gramoških obronaka i pašnjaka. Mnogi od njih nikada se više nisu vratili svom istinskom zavičaju. Večna nostalgija za zavičajem, tuga i bol za tim neponovljivim "cincarskim carstvom", ostali su u predanjima, u zapisima i knjigama, kao podsećanje na nešto sveto i nepovratno.

Obavivši prljavi posao, progon Cincara, Ali paša Tepelen je za izvesno vreme, zabatalio Gramos. Upravo tada, oko 1868. godine u Gramos se vratilo podosta prognanika, uglavnom onih koji nisu mogli da se naviknu na nove zavičaje. Prema verodostojnim podacima u Gramosu je pomenute godine živelo više od 15 hiljada stanovnika, sasvim dovoljno za postepenu obnovu života te čuvene cincarske prestonice. Vredni kakvi mogu da budu samo Cincari, za kratko su obnovili porušeno i opustošeno, gotovo povrativši sjaj svom Gramosu.

No, njihova zla kob, Ali paša Tepelen se iznova vratio, ovoga puta rešen da do kraja razori Gramos. Ubeđen da će kao i prvi put, Gramos lako pokoriti, zločinac je u pohod krenuo sa manjom grupom drumskih razbojnika.

Poučeni prethodnim iskustvom, Cincari su se potajno spremali za odbranu od eventualnog novog zuluma poznatog osmanlijskog vazala. Suočivši se sa neočekivanim, oružanim otporom Gramašana, Ali paša Tepelen se zakleo da će im kada se ponovo vrati, satreti svaki trag na zemlji. Obećanje je uskoro ispunio, i vratio se sa do zuba naoružanim plaćenicima.

U neravnopravnoj borbi, počinivši neviđena zverstva, Tepelen i njegovi zlikovci poubijali su sve živo i Gramos savnili sa zemljom.

Ova dupla, velika tragedija Cincara inspirisala je vek i po kasnije cincarskog pesnika Nikolaea Velua koji je spevao potresnu pesmu "Šana i spaljivanje Gramosa". No, da nesreća po Cincare bude veća, Paša razbojnik se nije zaustavio samo na uništenju balkanske prestonice mleka.

Po istom principu i iz istih razloga kao i Gramos, samo nešto severnije u Albaniji, niknuće sredinom sedamnaestog veka još jedna prava cincarska prestonica: nadaleko čuveno, slavno i sjajno Moskopolje. Ako je verovati rumunskom putopiscu Meničeskuu, to je bio grad dostojan za prestonicu svakog ondašnjeg evropskog vladara. Upravo je on zapisao da je Moskopolje bilo istinska cincarska Meka, grad bez uzora, ali, po mnogo čemu neponovljiva pojava u istoriji Balkana.

Moskopolje je izgrađeno na padinama planine Opari, u podnožju planinskog masiva Tomor, na nadmorskoj visini od 1150 metara. Njegovi nepoznati osnivači su te nebeske visine izabrali, zbog prirode življenja, blizine prostranih pašnjaka za ovce - ali i zbog udaljenosti od razbojničkih družina. Grad se prostirao na pet živopisnih brežuljaka. Zeginom rekom bio je podeljen na dva gotovo jednaka dela.

U vreme najvećeg procvata, Moskopolje je brojalo 80 hiljada stanovnika. Dakle, imalo je mnogo više žitelja od bilo kog poznatijeg balkanskog grada. O veličini i opravdanom nazivu "cincarske Meke" govori podatak da je u Moskopolju bogoslužjenje obavljano u 72 crkve.

Pomenuti putopisac Meničesku je zapisao da se u grad stizalo preko prostranih livada i bašti, koje su bile opasane niskim kamenim zidovima.

Sam grad je bio zapravo muzej raskošnih mermernih građevina, čija su dvorišta ukrašavali cvetni vrtovi i maštoviti šedrvani. Unutar tih cincarskih palata, koje su bile mešavina svih balkanskih graditeljskih stilova, živelo se po strogo patrijarhalnim pravilima. Razume se to nije smetalo kindurenju cincarskih žena i devojaka, koje su u prazničnim uličnim promenadama znatiželjnicima pokazivale svu raskoš haljina iz domaće radinosti, ali i onih modernih, donošenih iz tadašnjih evropskih prestonica mode, Venecije i Beča.

Kad je u Moskopolju boravio putopisac Meničesku, grad je uživao punu administrativnu autonomiju, čak je imao i sopstvenu policiju. Gradom je upravljao odbor sastavljen od predstavnika pedesetak najmoćnijih zanatsko-trgovačkih esnafa. Podela vlasti je bila takva da u tako mnogoljudnom gradu, u njegovoj kratkoj ali sjajnoj istoriji, nije zabeležen nijedan ozbiljniji eksces među onima koji su njime upravljali.

CINCARI - BALKANSKI HAZARI (10)

Borci za slobodu Balkana

Buđenje nacionalizma u zemljama u kojima su se Cincari zatekli, silom prilika, sasvim je potisnulo njihov nacionalni identitet

Bežeći pred sabljom krvoločnog Ali-paše, oko dvesta hiljada Cincara iz tomorskog gorja pribežište je potražilo širom onda još porobljenog Balkana. Neki Cincari su, bežeći pred zlom koje ih je u dva navrata katastrofalno pogodilo, stigli čak do Poljske.

Noseći sa sobom sve uspomene, pa i onu o tragičnoj propasti gradova u starom zavičaju, Cincari su - svuda gde su se nastanili - bili u prvim borbenim redovima, pri svakom otporu krvoločnim Osmanlijama. Moskopoljski Cincari su se naročito isticali organizatorskim sposobnostima i vanrednim junaštvom na bojnom polju. Zanimljivo je da danas gotovo i nema Cincarina koji vam neće tvrditi da je poreklom iz Moskopolja. Ipak, gubljenjem Moskopolja, Cincari su, čini se, zanavek izgubili postojbinu i sigurno uporište za slobodno izražavanje nacionalnog identiteta.

Sad već daleke 1905. godine, u Solunu je Cincarin Branislav Nušić (Alkibijad Nuša) intervjuisao Cincarina Janeta Sandanskog. I ništa ne bi bilo čudno da u to vreme prvi nije bio Srbin a drugi "čist" Bugarin. Ova, istinita anegdota je kao poručena za uvod u priču o pogubnom raslojavanju Cincara, krajem 18. i početkom 19. veka.

I kako to biva kroz istoriju i drugih naroda stradalnika, i moskopoljski Cincari su tragični kraj svoje prestonice preživeli shodno svojoj staleškoj poziciji, odnosno materijalnim mogućnostima. Oni najbogatiji sa "prestonicom" su se oprostili još za vreme prvog napada horde janjinskog paše. U zavičaju su ostavili stada i pastire, a oni su sami ili sa članovima uže porodice pribežište potražili u nekoj od balkanskih pa i evropskih prestonica.

Odlazili su mahom tamo gde su već započeli unosne trgovačko- bankarske poslove ili nameravali da započnu kakav biznis. U tom periodu, između 1723. i 1867. godine udarani su temelji velikih balkanskih gradova. Igrom slučaja, upravo će gramoski i moskopoljski Cincari biti ključni nosioci razvoja tih gradova.

Već bogati i vični gradskom životu i takvom ophođenju sa starosedeocima, Cincari su za kratko vreme postajali perjanice ukupnog življenja u dotadašnjim turskim kasabama. Letopisci potenciraju njihove "gospodske manire" koji su polako "jurodive Balkance" pretapali u "manje sirove" građane potonjih prestonica.

Suočeni sa istinom da im više nema povratka u postojbinu albanskih i grčkih planina, Cincari su sve svoje umeće, znanje i bogatstvo koncentrisali u poslovima u novoj otadžbini. U tome su toliko bili istrajni da su na primer srpske palanke Beograd, Zemun, Novi Sad, Pančevo... "pogrčili". "Hodati grčki", biti "ljubazan i tih kao Grk" bilo je poželjno i prihvatljivo. Viđeniji, učeniji i bogatiji Srbi se nisu libili da se "u svemu ponašaju po grčki". Moda je otišla toliko daleko, kako piše Popović, da je i unuka Karađorđeva dobila ime Kleopatra.

Zajedno sa uljudnim ponašanjem, Cincari su u srpskim gradovima organizovali velelepne balove i proslave, zidali letnjikovce i raskošne kuće i dvorove. Doneli su oni i deo svoje naravi, trudoljubivost, lukavost i gramzivost i sve ono što će ih potom, s vremenom, gurati ka periferiji sopstvenog postojanja.

Buđenje nacionalizma u narodima među kojima su se Cincari zatekli, silom prilika, sasvim je potisnulo njihov nacionalni identitet. Logikom življenja, među najvećim propagandistima pomenutih država pojaviće se i sami Cincari.

Oni su se, ne praveći razliku među Balkancima, javljali kao vatreni grčki, srpski, bugarskim, rumunski i albanski nacionalisti. Tako su, bez posebne svesti o nacionalnoj pripadnosti, počeli da dele sudbinu nacionalista domicilne države. Istovremeno njihov je bio i neprijatelj njihovih novih domovina, a ista vera je bila presudna pri svrstavanju na ovoj ili onoj strani. Ustanci protiv Turaka bili su zajednički cilj Srba, Bugara i Grka, a kako su Cincari delili isti prostor i iste okolnosti, postajali su ovima partneri.

U istorijama balkanskih zemalja i naroda zabeleženi su primeri zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja. Grčka porodica Ispisilanti bila je na čelu narodnog pokreta u otadžbini iako je živela u Rumuniji. U Grčkom ustanku 1821. godine zabeleženi su podvizi Crnogoraca, a u vojsci Hajduk-Veljka pogibije mnogih viđenih Cincara. Ipak, Cincari su svoje slobodarske i revolucionarne porive ispoljavali trostruko. Grcima su pritali u pomoć zbog prošlosti i porekla, Arbanasima i Rumunima vodio ih je isti jezik, a prema Slovenima ih je vuklo osećanje da će oni uspeti da stvore moćne i perspektivne države.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (11)

Glasnik slobode

Veliki srpski državnik Nikola Pašić bio je poreklom iz poznate cincarske familije Pasku. Cincarin po rodu bio je i ministar Lazar Paču

Slavni Konstantin Riga iz Velestina, mnogo poznatiji kao Riga od Fere, zapamćen je kao najveći grčki junak, a u stvari je "čistokrvni" Cincar i jedna je od najslavnijih ličnosti u celokupnoj cincarskoj istoriji. Za razliku od svojih ne manje poznatih i slavni sunarodnika on je delovao na svim prostorima rasprostiranja svojih zemljaka, s namerom da ih ujedini u borbi za oslobođenje od osmanlijskih tlačitelja.

Tačan datum i mesto rođenja ovog cincarskog tribuna i mučenika nisu utvrđeni, što je njegovim sunarodnicima dalo mogućnosti da tvrde kako je rođen baš u njihovom kraju. U tome su do kraja ostali dosledni Velestini i Samarinjani, pa se i danas oba ova mesta uzimaju kao njegov zavičaj. Izvesno je da je Riga najmanje boravio u rodnom kraju,

odnosno da je deo života proveo na relaciji Trst - Beč - Budimpešta - Bukurešt - Beograd, u napornoj i blagorodnoj misiji, duhovnog zbližavanja svih Cincara.

Ovaj profesor grčkog jezika se smatra idejnim vođom i inspiratorom grčke revolucije 1821. godine. Počev od 1788. godine on je uspeo da za svoj naum zainteresuje sve tadašnje poznate i napredne ljude, privolevši ih da se aktivno uključe u pomenutu revoluciju. U skoro svim većim gradovima balkanskih zemalja organizovao je literaturne kružoke preko kojih je revolucionarno inspirisao njihove članove, uglavnom Cincare, odnosno Vlahe.

U predahu između dva putovanja Riga od Fere je profesorovao u Bukureštu, a 1786. godine postavljen je za sekretara rumunskog boljara Brankovina. Da je reč o zaista sposobnom čoveku pokazuje podatak da ga je 1788. godine rumunski vlastodržac Mavrogen imenovao za komandanta Krajove.

Ne mireći se sa blagodetima takvog života Riga se vraća revolucionarnom radu, zbog čega najpre biva proganjan, a zatim, zaslugom austrougarskih vlasti biva uhapšen i zatvoren najpre u Trstu, a potom i u Beču. Na izričit zahtev turskih vlasti Riga je predat turskom paši u Beogradu, gde je sa osmoricom svojih istomišljenika, uglavnom Vlaha, 24. aprila 1793. godine bio obešen.

Tek nakon tog sramnog čina - kojim su Turci smatrali da zauvek guše revolucionarne ideje Vlaha i ne samo njih - Riga od Fere je postao slavan. Njegovi istomišljenici Vlaot Sterju Gvu, Geordjaki Olimp, poznatiji kao Vlaho-Geordjaki, Jani Farmak, Hristu Bukvala i drugi, nisu ga izneverili. Svi do jednog organizovali su i učestvovali u grčkoj revoluciji 1821. godine.

Jedan od najpoznatijih spomenika slavnom Rigi od Fere nalazi se u Beogradu, a njemu je posvećena i čuvena pesma "Glasnik slobode" poznatog srpskog pesnika Vojislava Ilića. Zanimljivo je da je glas o revolucionarnim idejama Rige od Fere stigao i do čuvenog engleskog romantičara, Džordža Gordona Bajrona, koji je zadojen poezijom i slobodarskim stremljenjima, učestvovao i poginuo u grčkoj revoluciji.

Nikola Jorgać, zvani Olimpios, sin slavnog cincarskog kapetana iz Vlaholivade, ratni drug Hajduk Veljka i drugi muž njegove Čučuk Stane, takođe je bio Cincar.

Taj isti Olimpios je bio član tajne revolucionarne organizacije "Filiki heterija" i na njegovo insistiranje ona je za vođu opšteg balkanskog ustanka izabrala Karađorđa Petrovića.

Jorgać je balkanska bojišta pohodio sa sedam svojih hrabrih drugova, sa kojima je slavno poginuo u Veljkovoj Krajini. U svojoj Istoriji srpskog ustanka, Batalaka potanko opisuje mnoge junake pa i Čardaklije, Petra i Jovana. Jovan je srpski rod zadužio time što je uspeo da od austrijskog ključara pribavi otiske ključeva beogradske kapije.

Braća Žikići, Valčo i Kuzman iz Mavrova i Đorđe Čiplak, Vlajko Stojković, Lazar Anđelković, Timčo Tvrtković, Miloš Brka, Despot Čukula i drugi junaci srpskih buna i ustanaka došli su iz Makedonije, i bili su svi redom - Cincari.

Najpouzdaniji ljudi dvojice znamenitih srpskih tribuna Karađorđa Petrovića i Nikole Pašića bili su opet Cincari. Cincarin Marko i Cincarin Janko, vojvode iz Makedonije su sa Karađorđem ratovali i poginuli u borbi sa Turcima.

Naum Krnaru iz čuvenog Moskopolja bio je lični Karađorđev sekretar i jedan od njegovih najodanijih ljudi i on je 1809. godine, zajedno sa Karađorđem mučki ubijen. Kao srpske junake i uopšte znamenite ljude treba spomenuti i Cincare Petra Ička, braću, Kursule, Konde.

Uostalom, i veliki srpski državnik Nikola Pašić je poreklom iz poznate cincarske moskopoljske familije Pasku, zatim i međuratni ministar Cincar Marković je takođe Cincarin, poreklom iz Albanije. Cincarin po rodu je bio i veliki bankar i ministar finansija Lazar Paču, onaj koji se proslavio odbivši i samoga kralja kad je ovaj zatražio zajam.

Vojskovođa i državnik Koča Popović je verovatno jedan od najznačajnijih ljudi istorije danas razjedinjenih jugoslovenskih naroda. Znameniti naučnik Pavle Savić, dugogodišnji predsednik Srpske akademije nauka, poreklom je isto Cincarin.

Korifej srpskog pozorišnog života i stvaralaštva, Jovan Sterija Popović je Cincar po rođenju. Njegov otac je bio cincarski trgovac, koji se poslom zatekao u Vršcu i tamo je zasnovao porodično gnezdo. Imućan, kakav je bio, Pop Steiju je rano odlučio da deo imetka uloži u obrazovanje svog najstarijeg sina. Da mu se takva namera "barem duhovno isplatila" pokazalo je vreme. Slabunjavi Jovan je vrlo rano zaplovio u naučničke vode i posle uspešnog putešestvija po ondašnjim evropskim univerzitetima postaje filozof i doktor pravnih nauka.

Kao najučeniji čovek tog vremena Sterija je rano zapao za oko upraviteljima srpske države pa je 1840. godine naimenovan za profesora kragujevačkog liceja, a kasnije i za profesora Velike škole u Beogradu, najviše školske ustanove u Srbiji. Profesurom se Sterija bavio do 1848. godine, a od tada se posvećuje isključivo književnom radu. Sterija je trajno zadužio našu pozorišnu kulturu i literaturu, ali je kao i većina Cincara, koji su se odali umetničkom radu, i tvorac "Kir Janje", "Rodoljubaca", "Pokondirene tikve"... umro usamljen i u siromaštvu.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (12)

Rumuni prodiru na jug

Rumunske vlasti su u 19. veku samo u Bitoljskom vilaetu otvorile 50 škola

U Albaniji, vođe nacionalnog preporoda bili su: Jan Vreto, Timi Mitko, Paško Vasa, sve sami Cincari. Potomci bivših pastira sa Gramosa bili su ravnopravno zastupljeni u Ilindenskom ustanku podignutom u Kruševu u Makedoniji 1903. godine. Jedan od vođa i

najvećih junaka toga ustanka, kad je na Balkanu stvorena prva Republika, bio je Cincarin, Pitu Guli.

Razume se, imali su Cincari i sopstveni nacionalni pokret, ali se sve završavalo na pokušajima. Svest o njihovoj etničkoj posebnosti javila se veoma rano, ali je uvek vezivana sa Vlasima iz Vlaške i Moldavije. Takvo shvatanje će im veoma štetiti pre svega jer su se skoro uvek, po inerciji, vezivali za Rumuniju, koja im je na svoj način, kao i Grčka, uskraćivala mnogo toga u etničkom i etičkom pogledu.

Poznato je, na primer, da su rumunske vlasti odvajale dosta novca, ne bi li privoleli Cincare za svoje interese. U nastojanjima da ostanu dominantni u "očuvanju" cincarske svesti, Rumuni su polovinom prošlog veka na teritoriji današnje Makedonije, pa i u Solunu i njegovoj okolini, formirali, finansirali i kadrovima obezbeđivali stotinu osnovnih i srednjih škola, u kojima je nastava izvođena na rumunskom jeziku. Dvanaest sačuvanih dokumenata govore, da je u tom periodu, samo u Bitoljskom vilaetu postojalo 50 rumunskih škola. Ostajući dosledni praksi da svojim uticajem ne uznemire Cincare i druge, za njih zainteresovane Balkance, rumunske vlasti su u tim obrazovnim ustanovama dozvoljavale i nastavu na cincarskom jeziku.

Rezultati takve politike, razume se u korist rumunskih interesa, a na štetu samih Cincara, više su nego vidljivi. Stalno forsirajući priču da su Cincari sa juga "braća" onima iz Rumunije, rumunske vlasti su mladim cincarskim naraštajima impregnirale podsvest do te mere da su tako vaspitani Cincari vremenom postajali prvaci rumunske kulture. Uostalom dovoljno je da samo nabrojimo imena i dela "rumunskih" Cincara pa vidimo kakav je i koliki bio taj uticaj na odrođenju pripadnika ovog naroda.

Konstantin Belimače, "vlaški trubadur", autor vlaške himne "Roditeljska poruka", tipičan je rumunski đak. Rođen je u bitoljskom, velikom vlaškom selu Molovištu, ali je školovanje nastavio u Bukureštu i tamo "kradom" napisao više poetskih dela na maternjem jeziku. Joan i Georgi Murnu su imali isti razvojni put. Rođeni su u "cincarskoj postojbini" a studirali, stvarali i umrli u Bukureštu. Prvi je tvorac "Vlaškog rečnika", a drugi je ostao upamćen kao veliki profesor i književnik. Profesor Georgi Murnu je bio predstavnik Cincara na kongresima i konferencijama u Londonu i Parizu, 1912. i 1919. godine.

Nikolae Bacarija (Moš Nae), priča je za sebe. Rođen je u Kruševu (Makedonija), ali je sav svoj životni i radni vek proveo, mahom u Rumuniji ili u njenim diplomatsko-asimilatorskim službama i misijama. Podatak da je dugo godina bio inspektor svih rumunskih škola i crkva u Makedoniji, Grčkoj i Albaniji to najbolje pokazuje.

I podatak da je četiri ratne godine proveo izvan Balkana, u Lozani u neutralnoj Švajcarskoj, dosta govori o Nikolaeu Bacariju. Cincari u Makedoniji, u prvi plan, isturaju druge, ne manje poznate detalje iz života ovog velikog i po rođenju njihovog sabrata. Pominju da je u Solunu osnovao prvi cincarski list na Balkanu, da je na cincarskom jeziku napisao "biblioteku" dečijih pesmica i poučnih priča, zasnovanih na legendama iz sopstvenog naroda, koje je slušao u detinjstvu, u rodnom Kruševu. Među ljubiteljima cincarske književnosti poznat je pod pseudonimom Moš Nas (Deda Kole).

I svi ostali, ućeni potomci "juŹnih" Cincara: Tulju NuŹi, Georgi Ćeara, Nikolae Velo, Marku Beza, Joan Foti, Leonida Boga, Taki Kaĉona, Taki PapahadŹi... i drugi nisu mogli da se odupru balkanskim asimilatorima. Svi do jednog, poreklom su bili Cincari iz "juŹnih krajeva" i svi su danas ukras rumunskih enciklopedija.

Nije mario za poreklo

Alkibijad NuŹa ili Branislav NuŹić je bio Cincarin, ali mu to nije smetalo da postane perjanica sveukupne jugoslovenske, odnosno srpske komediografije. Za razliku od Sterije, NuŹić je joŹ za Źivota postao slavan i Źto je vaŹnije jedan od prvih diplomata ondaŹnje Srbije. Zanimljivo je da je ovaj tvrdoglavi Cincarin zbog svoje slobodoumnosti u kritici druŹtva bio na robiji, ali to kao da mu je bio podstrek da se komediografom bavi bolje i viŹe nego iko pre i posle njega u srpskoj literaturi.

Kao i Sterija i NuŹić nije mario za svoje, poreklo, osim Źto se ĉesto potpisivao svojim izvornim imenom.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (13)

Repovi propagande iz proŹlih vekova

Srbi su verovatno jedini meĹu balkanskim narodima koji su sistematski prouĉavali doprinos Cincara u sopstvenom sveukupnom prosperitetu

Repovi rumunske propagande iz proŹla dva veka joŹ se provlaĉe po balkanskoj periodici i dnevnoj Źtampi ali sa svim jednostranostima i manjkavostima prauzora. Bacarijini sledbenici, moŹda ne organizovano kao u proŹlosti, proturaju priĉe o svojim precima i pri tom nimalo ne vode raĉuna o komparativnom nasleĹu koje se bavi istom problematikom. Zanimljivo je da se zastupnici svake od tri Źkole (rumunska, srpska, grĉka) oglašaju najĉeŹće da bi porekli svoje neistomiŹljenike. Samo tokom minule godine na stranicama Kulturnog dodatka "Politike" i u makedonskom "Dnevniku", u viŹe navrata oglašavali su se pobornici rumunske "istine" o Cincarima (Vlasima) da bi negirali miŹljenja predstavnika druge dve "Źkole". Otpisujuĉi gospodinu Iliji Teleskoviĉu u "Politici", gospodin Ratomir Marković zakljuĉuje da su Vlasi Rumuni. On zapravo u negiranju Teleskoviĉeve tvrdnje da se "vlaŹki jezik razlikuje od rumunskog", reafirmiŹe tezu Jona Arginteanua o rumunskom karakteru svih Cincara (Vlaha) na Balkanu. Posle uvodnih napomena o "povrŹnoj obaveŹtenosti naŹe Źire javnosti o problemima Rumuna u istoĉnoj Srbiji", g. Marković prelazi na stvar pa piŹe: "U istoĉnoj Srbiji, sem Srba Źivi i

više od sto hiljada Rumuna, potomaka romanskog stanovništva iz vremena Rimskog carstva".

Posle pada Istočnog rimskog carstva, piše Marković dalje, "od tog romanskog stanovništva formirao se rumunski narod, kao i preko Dunava u Rumuniji. Kontinuitet Rumuna u istočnoj Srbiji postoji, dakle, 1500 godina". U nastavku, pomenuti autor zamera Srbima što to stanovništvo nazivaju Vlasima, a zatim, "kloneći" se politike i politikanstva, koje pripisuje g. Teleskoviću, naširoko raspreda o "istovetnosti" rumunskog i jezika kojim govore Vlasi u jugoistočnoj Srbiji.

Njegov "istomišljenik" u Makedoniji Dimo N. Dimčev, predsednik Kulturne unije Vlaha u Makedoniji, koristi kao povod izveštaj sa konferencije za štampu jednog drugog Vlaha (Mite Kostova, predsednika Demokratske lige Vlaha, prim.M. R.), da u skopskom "Dnevniku" potencira kako je "neko nešto u Rumuniji i napisao i izdao o Vlasima". Uz niz zamerki svom sunarodniku Kostovu, na sadržinu iznesenog na konferenciji za novinare, Dimčev vešto koristi priliku da "makedonsku javnost obavesti" i o mnogo značajnijim stvarima od toga da li je on sam "proromanski orijentiran".

- Evo, veli Dimčev, mi ga podsećamo (Miteva) i makedonskoj javnosti saopštavamo da je autor "Abecedara" gospodin profesor dr Nikolae Saramandu iz Bukurešta.

Podsećamo ga takođe i radi istine dodajemo da je prof. dr Nikolae Saramandu direktor Instituta za fonetiku, morfologiju i dijalektologiju pri rumunskoj Akademiji, profesor rumunskog jezika na Fakultetu za romanski jezik i književnost, koji radi i rukovodi institucijom koja nije priznala niti je spremna da prizna posebnost vlaškog jezika. Hajde, izaziva dalje Dimčev, neka on (Kostov) i Liga Vlaha donesu dokumenta za priznavanje vlaškog jezika...

Da bi do kraja definisao i svoju poziciju i svoju nameru, Dimčev piše: "Ako on ne zna, evo mi ćemo mu reći da je 'Abečedar' (a ne Abecedar pri. D.D.) napisan sa rumunskom konstrukcijom rečenice. ... Zatim, da je Unija gorda što štampa i što će knjige štampati u Bukureštu i Konstanci gde se nalazi najveća vlaška dijaspora, a jezik joj nije priznat".

Ovakva i slična prepucavanja između samih Cincara, pripadnika i pristalica odabrane nacije na Balkanu, prisutna su naročito u gradovima u jugoistočnoj Srbiji i gotovo svuda u Makedoniji. Neretko, istraživanjem na terenu (istina ne sistematsko), istraživači su nailazili na sagovornike koji su ih odvrćali od nekih sunarodnika, veleći da im to neće koristiti jer su oni "grkofili" ili "arnautosi". Njihovo međusobno obeležavanje i klevetanje je posledica rodbinskih veza koje imaju u balkanskim zemljama, prema kojima "oštre" svoje simpatije ili antipatije.

Činjenica da u ovom momentu čak 180 (i slovima sto osamdeset) mladih ljudi, Cincari rodnom iz Makedonije, studira na nekom od rumunskih univerziteta, da su većina stipendisti rumunske vlade, dovoljno govori o intenzitetu rumunske propagande među balkanskim Cincarima. I sve bi naravno bilo za pozdrav i pohvalu da nije po sredi doasimilacija pripadnika naroda koji je jezikom možda najbliži Rumunima ali koji je po svemu ostalom autohton.

Srbi su verovatno jedini među balkanskim narodima koji su, pored ostalog, priznali posrbljavanje Cincara. Oni su, dakako, i jedini sistematski proučavali doprinos Cincara sopstvenom sveukupnom prosperitetu. Najmanje dvadesetak učenih Srba se još u

pretprošlom veku bavilo uzrocima nestajanja, odnosno asimilacijom Cincara u sopstvenoj sredini, u svojoj državi. I bez obzira na pobude, o tome se među Srbima govorilo silom argumenata.

Nepravедno bi bilo ne spomenuti da su se i u Makedoniji, ali gotovo isključivo, uzrocima sopstvenog odrođavanja bavili sami Cincari.

Nezaobilazni Dušan Popović je jedno poglavlje svoje znamenite knjige (O Cincarima) posvetio problemu posrbljavanja Cincara, preciznije asimilaciji Grka, pogrčenih Cincara i čistih Cincara na tlu ondašnje Srbije. On je zabeležio da je sukob na temišvarskom saboru (1790. godine), oko jezika na kojem će se vršiti bogoslužba u crkvama, bio početak nestajanja Cincara.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (14)

Država - neostvaren san

Korene dobrovoljnog pretapanja Cincara treba tražiti u događajima posle propasti Moskopolja u kojem je začel njihov evropski život

Tragičnu sudbinu doživljavali su Cincari u gotovo svim balkanskim državama. Raštrkani i podvojeni, nisu se mnogo osvrkali na posledice takovog položaja. Posle gramosko-moskopoljske tragedije njima je jedino bilo važno da prežive. Pristajali su na uslove koje je nalagala sredina u kojoj su se silom prilika zatekli.

Verovatno da su baš tada postali svesni da od suštinskog povratka u zavičaj, na repu Balkana, nema ni govora, pa su shodno tome učinili genetski zaokret prema budućnosti. I ma koliko bilo čudno, logično je što su gotovo preko noći korigovali svoj odnos prema sredini u kojoj su se zakućili. Hroničari beleže da su najednom postali izdašni i druželjubivi, toliko da su svoje donatorske navike udvostručivali. Posebno su se u Srbiji isticali u novčanom i materijalnom pomaganju vojske, koja se početom 19. veka upuštala u ozbiljne borbe sa Turcima.

Na početku dvadesetog stoleća većina Cincara, "severno od Kumanova a južno od Beča", zabataljuje tinjajući poriv za samodokazivanje etničke posebnosti. Istina, maternji, dakle cincarski jezik je i dalje ostajao deo porodične intime, ali je sve ostalo dobijalo boju i beleg "evropejskog sveta". Istinsku sagu o toj putanji pretapanja i asimilacije Cincara napisao je Borislav Pekić u svom "Zlatnom runu". Korene dobrovoljnog pretapanja Cincara treba tražiti u događajima posle propasti Moskopolja u kojem je začel njihov evropski život.

Ako iz razumljivih razloga ovde izostavimo detaljniju priču o porodici Sina, koja se još pre gramoskog pokolja odselila iz Moskopolja (1750. godine), ne smemo smetnuti sa uma da su upravo njeni članovi, pre svih Simeon (Đorđa) Sina, u srži geneze nestajanja Cincara. Oni su, dakle, pokazali pravac kojim valja ići u stvaranju bogatstva i blagodeta i nesvesno se oslobađali tako karakteristične cincarske nostalgije za zavičajem. Istina, Sina je rodnom Moskopolju poklonio 2000 knjiga, ali se nikad nijedan član njegove mnogobrojne porodice nije više osvrnuo na postojbinu svojih predaka.

Kad su uvideli da od suštinske ravnopravnosti sa ljudima iz novog zavičaja nema ništa, Cincari su počeli da se osamuju i da se sele dalje, preko Dunava, gde su se najlakše odvikavali od nomadsko-stočarske prošlosti. Ne vodeći računa o poreklu, oni su, lakše i brže no što se očekivalo, u novim sredinama postajali krem tamošnjeg plemstva. Dakako, oni su do plemićkih titula dolazili kupovinom krupnih poseda (porodice Sina i Dumba su širom Evrope posedovale više od dvadeset zamkova i isto toliko plemićkih imanja).

Zanimljiv je, na primer, i podatak da su među prvim zahtevima na Temišvarskom saboru Cincari isturili mogućnost kupovanja plemićke titule, što im je udovoljeno. Ušavši tako u svet evropske plemićke elite, Cincari su vrlo brzo zaboravljali na svoje poreklo. Neretko, iz istih pobuda menjali su veru, postajali odani katolici, a zatim i čelnici manastira, gradova i županija. Jedna grana cincarske porodice Nako orodila se sa grofovskom porodicom Feštegića i sasvim se odrekla svojeg ovčarskog porekla.

Pretapanje siromašnijih Cincara u druge narode i vere odvijalo se daleko lakše jer su priroda posla i (malo)brojnost učinile svoje. U poslednjim, neorganizovanim popisima, mahom sprovedenim za potrebe kakvog istraživanja, širom Balkana jedva da je registrovano nekoliko desetina hiljada Cincara. Prema poslednjem popisu u Makedoniji, na primer, kao Vlasi izjasnilo se jedva 8.000 lica, a toliko ih je pre rata živelo samo u Kruševu.

Bilo je među Cincarima i takvih koji su, uočivši neumitno raslojavanje svojeg roda, pokušali da tok istorije okrenu u drugom smeru. Bitoljski student medicine Georgije Konstantin Roža je u vreme neslućenog uzleta trgovačkih porodica Sina, Dumba, Tirka, Pangas, Sturnara i drugih, u Pešti 1808. godine napisao knjižicu s namerom da bi naučno dokazao posebnost Cincara.

On je pri tom počinio neoprostivu grešku. U svojoj malenoj brošuri pod naslovom "Istraživanja o Romanima ili takozvanim Vlasima koji stanuju s one strane Dunava" (štampanoj na grčkom i nemačkom jeziku) tvrdio da su Rumuni i Cincari jedna te ista etnička zajednica.

Svojim delom Roža je na Cincare skrenuo pažnju evropske javnosti, ali koje vajde od toga kad je Rumunima dao izvorne argumente za njihovu staru tvrdnju da su Cincari zapravo Vlasi Aromuni, odnosno Rumuni. Roža će još biti upamćen i spominjan kao začetnik cincarskog nacionalizma.

I Rožin najverniji sledbenik, Mihail Bojadži, Moskopoljac, rođen u Beču, nije se, na planu buđenja cincarske samosvesti, naročito proslavio. Njegovi sunarodnici pamtiće ga po "Gramatici romanskog ili makedonsko-vlaškog jezika", odnosno po didaktičnim

pričicama za decu i omladinu, pisanim na cincarskom jeziku. Njegov rad na cincarskoj gramatici dočekan je na nož, a najžešći kritičar bio je grčki akademik u Bukureštu Neofit Duka.

Mnogo se učenih glava bavilo "pitanjem Cincara" i "cincarskim pitanjem", ali se gotovo nijedan nije osvrnuo na večnu dilemu: zašto oni nikad nisu imali državu iako su imali svoju teritoriju, jezik, veru, učene i imućne ljude. Svi su, međutim, pomenuli da je to "ipak neistorijski narod", čiji su istaknuti predstavnici gradili druge i tuđe balkanske i evropske države.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (15)

Autonomija na Pindu

Ukazom sultana Abdula Hamida, maja 1905. godine Cincari su priznati za nacionalnu manjinu

Studiozniji pristup "cincarskoj arhivi, međutim, upućuje na drugačiji zaključak. Cincari jesu potezali pitanje svoje autonomije na Balkanu, ali su u tome iz raznoraznih razloga osujećivani. U Rumuniji su sredinom 1860. godine Cincari Dimitri Kozakovič, Zisu Sideri, Mihaili Niklesku i braća Goga formirali Udruženje za kulturu Cincara. Ono je bilo kratkog veka, jer je Ekumenska patrijaršija u Konstantinopolju ustala protiv svakog ustoličenja organizacije koja bi bila zarodiš buđenja nacionalne svesti kod Cincara.

Pre nego što je zamrla svaka aktivnost tog udruženja Cincara, jedan njegov proglas došao je u ruke Cincarina Dimitra Atanaseskua, krojača iz sela Trnova kraj Bitolja u Makedoniji. Ponesen pozivom učenih glava iz Bukurešta, šnajder zatvara radnju i odlazi da na licu mesta upozna te ljude i sam učini nešto na planu nacionalnog prosvetavanja svojih sunarodnika.

Koliko je bio uporan pokazuje činjenica da je tri godine kasnije bio osnivač prve cincarske škole u Makedoniji. Pod stare dane je Dimitri završio licej "Matej Basarab", a zatim je uz pomoć Dimitrija Bolintineanua, tadašnjeg ministra obrazovanja Rumunije, izdejstvovao dekret i 16. avgusta 1864. godine vizirana je dozvola za otvaranje prve cincarske škole u Makedoniji.

U svojoj ne baš slavnoj političkoj istoriji Cincari su samo jednom istinski bili priznati kao zaseban narod, i jednom su na planini Pindu dobili autonomiju u okviru tadašnje italijanske okupacije Grčke. Prvi događaj datira od maja 1905. godine, kad su, ukazom turskog sultana Abdula Hamida, Cincari bili priznati za nacionalnu manjinu u okviru Turske carevine. Tad su prvi put dobili pravo da organizuju škole i crkvenu bogoslužbu na maternjem jeziku. Reč je o istorijskom trenutku u kojem je prvi put u njihovoj istoriji

došao do izražaja individualni politički uticaj jednog Cincarina na tadašnjeg turskog vlastodršca, poslednjeg gospodara posrnule osmanske imperije.

Hrabri ambasador Lahovari potegao je pitanje cincarske autonomije i, kako su ga pri tome podržali zastupnici nemačke i italijanske diplomatije u Porti, a na diskretan način i Sveta Stolica, Cincari su dobili autonomiju. Zanimljivo je da su cincarska prava u turskom parlamentu zastupali dr Filip Miša i pesnik Nikolae Bacarija. Ovaj drugi je čak u ime Turske bio potpisnik Londonskog sporazuma.

Nažalost, još se oni nisu pribrali od ushićenja a već su se suočili ne samo sa gubljenjem autonomije već i sa istinskim genocidom. Davanjem autonomije Cincarima, Grci su se suočili sa istinom da su preko noći postali zanemarljiva manjina, opasno izložena neskrivenim apetitima Bugarske. Koristeći moć Ekumenske patrijaršije i svoje uticajne predstavnike u prestonicama ostalih balkanskih država, Grci su neometano obnovili teror prema cincarskom stanovništvu na svojoj teritoriji.

Valja ovde podsetiti da je progon Cincara u Grčkoj počeo daleko pre pojave Janjinskog paše, koji je samo dovršio krvavi posao. Istinski teror u regionima naseljenim Cincarima započeo je odmah pošto su Turci ukinuli samostalne slovenske crkve, najpre srpsku Pečku patrijaršiju 1766. godine, a zatim i makedonsku Ohridsku arhiepiskopiju 1767. godine. Tih godina carigradska Patrijaršija je prešla u ruke Grka, poznatih Fanorijota, koji su samo intenzivirali i pre toga aktuelnu helenizaciju negrčkog življa.

Baš u to vreme u Grčkoj je pokrenuta naučna kampanja u kojoj su poznati helenisti lansirali teoriju da su Cincari "Grci vlahofoni" što će reći, Grci koji su u rimskoj eri romanizovani. Cincari sa makedonskih, albanskih i bugarskih planina, i ne samo oni, pružali su žestok otpor, ali su u sukobu sa crkvom i organizovanim državnim terorom uvek izvlačili deblji kraj. Za utehu i za pokolenja, ostale su im legende o hrabrosti i nepokoru, one na kojima danas pokušavaju da probude patriotska osećanja, asimilovanog potomstva.

Znači, vek i po docnije grčka država je organizovala oružane bande koje su, uz pomoć regularne armije, terorisale sve koji su govorili cincarskim jezikom. Pokušaj Rumunije da prekidom diplomatskih odnosa sa Grčkom nešto promeni nije urodio plodom, pre svega zbog pojave mladoturaka, koji su otvarali novu stranicu u istoriji Turske.

Bez ikakvog rezultata ostale su i aktivnosti mladih cincarskih idealista, koji su, po ugledu na svoje neprijatelje, počeli da organizuju hajdučke družine. Mladi Kola Niča, Mihail Handuri, Leon Kostantinesku i drugi ubrzo su postali četnici u bugarskim oružanim grupama koje su se takođe borile protiv Grka a za autonomiju Makedonije, koju su nameravali da pripoje Bugarskoj. Revolucija mladoturaka 1908. godine zaustavila je teror, ali je Novi ustav bio uvod u novo poništavanje Cincara.

Pečat na njihovu zlehudu sudbinu stavili su novi balkanski državotvorci, koji su u Bukureštu 1913. godine verifikovali pobeđu nad Osmanlijama, deobom i teritorije na kojoj su Cincari počeli da uživaju nesuđenu autonomiju. Učeni Cincar, Konstantin Papanache, autor zanimljive studije o političkoj sudbini Cincara, Bukureštanski dogovor između Rumunije, Srbije i Grčke okarakterisao je kao "najteži politički udarac nacionalne politike Cincara na Balkanu". On je, između ostalog, naveo podatak da su ishodu

Bukureštanskog dogovora kumovali rumunski ambasadori u Londonu, Beču i Beogradu (Mišu, Filitis i Mavrokordatos) i, kakve li ironije, svi rodом Cincari.

Kratka italijanska okupacija Albanije i dela Grčke 1917. godine je novi, istorijski momenat u bitisanju Cincara. Oni su "oslobodiоce" dočekali raširenih ruku i posredstvom svojih predstavnika izdejstvovali su, jula 1917. godine u selu Samarina, autonomiju Pinda. Italija, pod čijim protektoratom je bio Pind, Cincari dakle, suočena sa unutarnjim slabostima, ubrzo se povukla sa Epira i oni su se iznova suočili sa grčom represijom. I prigovor, odnosno memorandum koji su njihovi predstavnici podneli na mirovnoj konferenciji u Parizu, tražeći zaštitu međunarodne zajednice, nije dao rezultate.

Cincarima nije preostajalo ništa drugo nego da krenu u novu bežaniju prema severu. Na skupovima u Beru (1924. i 1925. godine) odlučili su se za emigriranje u Rumuniju, koja im je širom otvorila vrata. Tamo, mahom u provinciji Ardeal, Cincari su dočekani raširenih ruku, ali se vlast nije osvrtała na njihove suštinske potrebe. O autonomiji nije moglo biti ni govora. Štaviše, Cincari su bili iskorišćeni kao kohezioni faktor u velikoj Rumuniji, koja je težila nacionalnoj čistoti.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (16)

Lojalni svakoj državi

U Balkanskim ratovima Cincari su se, kao pripadnici neprijateljskih vojski, krvnički satirali i od tada počinje njihova podvojenost

Usudom sudbine Cincari su učestvovali u svim društvenim promenama u balkanskim državama, a u kojima su, kao što je poznato, prirodom zanimanja - boravili. Na primer, posle stvaranja bugarske egzarhije 1870. godine, a u režiji Rusije i beogradskog mitropolita Mihaila, s namerom da oslobode Slovene od fanariotske Carigradske patrijaršije, stvari su krenule neželjenim tokom. Bugarska egzarhija (crkvena uprava) zloupotrebila je dobročiniteljstvo Rusije i počela je organizovanje školstva i crkvenog života na bugarskom jeziku širom Makedonije i u jugoistočnom delu Srbije. Bugarizacija pomenutih teritorija uzrokovala je najpre sitne bune a kasnije i oružane ustanke, čiji su nosioci opet bili i Cincari. Po ugledu na Grke, i Bugari su formirali Vrhovni makedonski komitet posredstvom kojeg su u Makedoniju slate oružane čete koje su imale zadatak da u krvi uguše svaki bunt. No, kako će se pokazati, represije nisu urodile plodom. Bune su dizane na sve strane a Makedonci su, kontra Bugarima, u Solunu 1903. godine formirali VMRO, u čijim aktivnostima su se posebno istakli Cincari:

Tega Hertu, Tehnarski Mihailiju, Tirču Stavre Borjar, Kola Bojadži, Taki Ljapu, Škaperda i drugi.

Cincari su zajedno sa makedonskim revolucionarima organizovali početkom ovoga veka čuveni Kruševski ustanak. U toj istorijskoj buni početkom avgusta 1903. godine, koja je dala i prvu slobodnu Kruševsku Republiku na Balkanu učestvovalo je nekoliko hiljada Cincara, a jedan od vođa ustanka, koji je zajedno sa republikom u krvi ugušen, bio je Pitu Guli.

Od početka svog bitisanja na Balkanu, Cincari su najčešće uludo ginuli i ostajali upamćeni kao grčki, srpski, makedonski, albanski ili rumunski revolucionari. Nije daleko od istine tvrdnja da su u oslobađanju ovih naroda videli šansu za stvaranje sopstvene autonomije.

U atinskom provladinom listu "Stohos", na primer, 1984. godine štampan je apel sledeće sadržine: "Patrioto Grčke, na ulici, u kafani, na radnom mestu, svuda, spreči da se govori "vlaški" i makedonski... Pocepaj sve što vidiš da je štampano na tim jezicima. Upotrebi SVA SREDSTVA da objasniš onima koji su svesni ili nesvesni oruđa stranaca koji koriste te izmišljene jezike da je OVDE GRČKA..".

Cincari su na teritoriji Srbije uživali sva građanska prava i uvek bili ravnopravni u učešću u vlasti ili bilo kojoj državnoj instituciji. Upravo zbog toga izgleda da nisu osećali potrebu da se kasnije zalažu za bilo kakvu autonomiju. Istina, tokom dva veka prisutne samosvesti da su zasebna etnička celina, Cincari su na teritoriji Srbije tražili i vrlo često uspevali da izdejstvuju škole na maternjem jeziku, bogoslužbu u crkvama na cincarskom (Zemun, Beograd, Karlovac, Novi Sad), privilegije kojima se ne mogu baš pohvaliti u drugim balkanskim državama.

Tokom učestalih i dugih ratova na Balkanu, uvek su se priklanjali jednoj od zavađenih strana, jer im ništa drugo i nije preostajalo. Nepobitno je utvrđeno da su se uvek priključivali pokretu koji je težio oslobađanju od bilo kakvog ropstva. U Balkanskim ratovima su se kao pripadnici neprijateljskih vojski krvnički satirali i od tada datira njihova definitivna podvojenost. Posle tih ratova, a posebno posle Prvog svetskog rata, Cincari su, gotovo do danas, ostali nepopravljivi zastupnici interesa države na čijoj su strani ratovali.

Izuzetak od tog pravila su možda Cincari koji danas žive u Makedoniji, koji su trostruko opredeljeni. Iako svi imaju makedonsko državljanstvo, iako se gotovo svi izjašnjavaju kao Makedonci, neki su naklonjeni Grcima, drugi navijaju za Srbe, a treći su "asli bugarofili". Naravno, opredeljuju se tako na osnovu porodičnog vaspitanja, zbog rodbine koja je "na onoj strani" ili "iz inata".

U istoriji makedonskih Cincara zabeležena su dva pokušaja stvaranja zasebne države (1905. i 1917. godine o čemu je već bilo reči), međutim i inicijative iz 1941. i 1946. godine ne treba zanemarivati, bez obzira na to što su bile neuspešne. Prva je bila plod fašističko-vrhovističke propagande, a propala je jer je temeljena na pogrešnoj proceni. Vančo Mihajlov je nekim viđenijim Cincarima u Skoplju i Štipu nudio autonomiju; "posle pobede", ali su ga u tom naumu preduhitрили događaji i pre svega ponovno, pravilno svrstavanje Cincara.

Druga, inicijativa komunista notirana je odmah iza oslobođenja, odnosno posle završetka Drugog svetskog rata, 1946. godine. U Đevđeliji je održana Konferencija Cincara, sa neskrivenom namerom da se usvoji platforma za organizovanje traženje autonomije. Nažalost, tadašnja vlast je taj skup iskoristila za agitaciju u komunističkoj izbornoj kampanji, i to veoma uspešno, a Cincarima je za utehu ostao proglas u kome se spominjala i "autonomija". Od tada se Cincarima u bivšoj Jugoslaviji gubi svaki - politički i ne samo politički trag.

Doduše, kad smo kod Makedonije, u kojoj su Cincari i danas najorganizovaniji, treba pomenuti i njihovo slepo vezivanje za obećanja nekadašnjih visokih komunističkih funkcionera. Nema, naime, nijednog dokumenta koji su oni u minulih pola veka uputili na neku adresu, a da nisu, kao "dokazni materijal" umetali i citat iz govora nekadašnjeg visokog makedonskog komunističkog funkcionera. Reči koje je na jednoj sednici nekadašnjeg CK SK Makedonije izgovorio Krste Markovski, njegov tadašnji predsednik, provlačile su se kao neoborivi argument da im je "sa najvažnijeg mesta obećano otvaranje problema".

"U poslednje vreme imamo neke zahteve u vezi sa kulturnim i drugim proučavanjima i kod Vlaha. Smatramo da bi trebalo u narednom periodu, posebno u Skoplju, posvetiti veću pažnju ovim pitanjima". Cincari su se tih reči držali kao pijan plota da bi uoči raspada one Jugoslavije shvatili nepromenljivu zabludu u kojoj ih je držala ondašnja vlast, dajući im nadu da će im nekad zaista biti "posvećena pažnja".

Od osamostaljenja Republike Makedonije ovaj citat ima samo istorijsku vrednost. Izjava Markovskog, međutim, mora se posmatrati i kao trajan podstrek za neodustajanje od ideje za samostalno političko organizovanje Cincara u novoj balkanskoj državi. Oni su, kao uostalom i pripadnici drugih nacionalnih manjina u Makedoniji, formirali političku partiju, ali je ona više subjekt razdora nego kohezioni faktor među cincarskim življem.

MILE RADENKOVIĆ: CINCARI - BALKANSKI HAZARI (17)

Štimovana statistika

O cincarskom pitanju Srbija je prednjačila u odnosu na druge balkanske države

Broj pripadnika cincarskih plemena jedna je od konstantnih enigmi u njihovom ukupnom postojanju. Podaci o njihovoj brojnosti toliko su oskudni i kontroverzni da je nemoguće osloniti se na one koje vekovima, raznim povodima, navode etnolozi, putopisci i statističari. Kao i po mnogo čemu drugom kad su Cincari u pitanju, Srbija je i u pogledu statistike o njihovom broju na njenoj teritoriji, prednjačila u odnosu na druge balkanske države. Dušan Popović u drugom, dopunjenom izdanju svoje znamenite knjige daje pregled cincarskih porodica u svim gradovima i naseljenim mestima u Kraljevini Jugoslaviji.

Najsmeliji podatak, koji nikada nije potvrđen niti zvanično demantovan o broju Cincara, dao je u predgovoru svoje knjižice ("Cincarska, odnosno Makedonocincarska gramatika" Beč 1813. god.) profesor Mihali Bojadži. "Naš aromanski (cincarski) jezik, piše Bojadži, govori četiri miliona duša, iz političkih razloga raseljenih..". Nešto kasnije D. Bolintineanu, kontrirajući grčkoj statistici, tvrdi da u svetu egzistira oko 1.200.000 Cincara.

Početak 19. veka, engleski pukovnik Lik je registrovao 500 cincarskih naselja a etnolog Piko je 1871. godine tvrdio da u njima živi oko 500.000 Cincara. Poznati grčki naučnik Rizos Rangabe je 1856. godine zapisao da cincarska populacija broji više od 600.000 duša. Cifru od 500.000 pominju i etnografi Han, Kanic i Bue, dok Gustav Vajgand, jedan od najboljih poznavalaca Cincara spominje brojku 300.000. Vajgandovu procenu potvrđuje i cincarski filolog Teodor Kapidan (1879-1953).

Svi naši sagovornici u Makedoniji tvrde da u svetu danas živi oko milion i po Cincara. Dimo Dimčev takvu svoju tvrdnju temelji na analogiji makedonske statistike. "Apsurdno je, veli on, zvanično tvrditi da u Makedoniji živi 8.000 Vlaha jer ja samo u toj istoj Makedoniji lično poznajem 10.000 direktora". Dimčev tvrdi da u Makedoniji u ovom trenutku živi oko 100.000 Cincara. Statistika, ona zvanična je neumoljiva i verovatno da korene bolji nezaustavivog nestajanja Cincara treba tražiti na drugim stranama, a ne u "štimovanoj" statistici.

Poznati cincarski istoričar, književnik i publicist Konstantin Papanače (1904-1985) jedan je od retkih koji je studioznom analizom činjenica dotakao suštinu nestajanja ovog slavnog naroda. Njegova opširna razmišljanja o razlozima neumitnog nestajanja, potkrepljena "već viđenim i preživljenim", mogu se generalizovati u tri zaključka. Prvi je "nedostatak sopstvene prizme", različite od one koju su imale rumunske političke vođe, uglavnom "čistokrvni Evreji". Drugi razlog odrođavanja je otuđivanje intelektualne elite od cincarske narodne mase, realizovano posredstvom rumunskog obrazovnog sistema, decenijama forsiranog širom Balkana. Treći razlog aktuelnog cincarskog nestajanja je, po Papanaču, konstantno sabotiranje borbe za autonomiju Makedonije, kojim je rukovala Rumunija, plašeći se njenog potonjeg pripajanja Bugarskoj.

U obimnoj studiji "Refleksije istorijske i političke sudbine Cincara", Papanače daje genezu asimilacije svojih sunarodnika kroz istoriju i svoja razmišljanja o zaustavljanju toga procesa. On na primer sugerise "kontraproces", odnosno akciju "za ostvarivanje balkanskog jedinstva".

I koliko god da su saveti i preporuke Papanačea sunarodnicima utemeljeni na cincarskoj istorijskoj osnovi i empirijskim iskustvima drugih "malobrojnih a velikih naroda" (Jevreja na primer), oni nemaju početnu silu i zamajac.

"Kraj ukupne akcije (deasimiliranja), piše Papanače, treba da bude političke prirode i da se ogleda u sticanju nezavisnosti na Pindu i u Makedoniji, ugrađene u federalizaciji Balkana, međutim tako da pozicija (Cincara) ne slabi u odnosu na slovenski element. Iz autonomije Makedonije može lakše da se vidi jedno opšte federaliziranje, koje će voditi ka ujedinjenju Balkana. U pogledu ovoga cilja, teritorija Makedonije, sa pozicijom koju ima i uticaja koji se tu seku, može da se računa koja početna klica, predodređena da obezbedi normalan razvoj".

Na njegovu i na žalost njegovih istomišljenika, svaki novi dan Cincare nosi u neumitnu zaborav, jer od svih preduslova koje Papanače izdašno sugeriše svojim sunarodnicima, manjkaju najvažniji: brojnost i kompaktnost. O prirodnoj teritoriji (Pind, Epir, Tesalija i makedonske planine) da i ne govorimo. Svestan, međutim, činjenice da je to vapaj žednoga u pustinji, Papanače, uz nadu da će valjda doći "spasilačka generacija", svoje svetom rasute sunarodnike bodri svojevrsnim proglasom.

U poslednjem zaglavlju njegove već spominjane "Istorijske i političke sudbine Cincara" on ostavlja svojevidan amanet u čijem središtu je lajtmotiv cele studije. "Neprekidno misli na Veliku Vlašku, koja treba da oživi, kako bi mogao da je sačuvaš netaknutu, nasleđenu riznicu i da je predaš svima iste krvi". Očigledan, romantičarski zanos nostalgičara i patriote koji je svoja razmišljanja stavio na papir u predivnom italijanskom gradiću Taljagocu, u kući mecene, prebogatog Cincarina Niku Bužina.

Angažovanošću gospodina Vasilea Barbe, Cincari iz svih krajeva sveta redovno se okupljaju na godišnjem kongresu u Frajburgu. Po stotinu delegata svakoga tela doputuje u znamenitu kulturnu prestonicu Nemačke i nekoliko dana lamentiraju nad sudbinom svog naroda. Na skupu, održanom pre četiri godine, usvojena je Rezolucija "Fera Rini", dokument kojim se od evropskih faktora, EU, i Parlamenta u Strazburu, traži priznavanje cincarskog etnikuma u Albaniji i Grčkoj. Efekta od toga dokumenta za sada nema. Cincari, kao nekada slavni Sumeri ili Hazari, spokojno putuju prema svome kraju, sad već i sami sigurni da dolazećim civilizacijama treba ostaviti pisane tragove o slavlom gostovanju na zemlji. Na inicijativu najratobornijih, širom Balkana održavaju se naučni skupovi, posvećeni upravo misiji očuvanja uspomene na te slavne balkanske putnike. Poslednji takav skup održan je prošloga leta u Skoplju, kojim Cincari pokušavaju da zaustave svoje nestajanje.

Naravno, neutralni posmatrač trebalo bi da ostane na strani gospodina Dina Kuvate, koji kaže da se ne treba predavati sve dok se majci i gospodu Bogu neko obraća na cincarskom jeziku.

KRAJ